

20/10/2017

"Els historiadors ambientals estan en una posició immillorable per contribuir a l'emergent domini de recerca dels estudis sobre l'Antropocè"

Stefania Barca, investigadora sènior al Centro de Estudos Sociais – Universidade de Coimbra, va participar en un *workshop* internacional celebrat al Centre d'Història de la Ciència (CEHIC) de la UAB, titulat "*At the Intersection of Disciplines: History of Science and Environmental History*". En aquesta entrevista ens parla d'història ambiental i del paper que pot jugar en els actuals estudis sobre l'Antropocè, així com de la seva recerca en temes com els usos i la propietat comunals, la perspectiva de gènere o la relació entre feina, salut i medi ambient.

Stefania Barca és investigadora sènior al Centro de Estudos Sociais – Universidade de Coimbra. Llicenciada en Lletres Modernes (Orientació Històrica) per l'*Istituto Universitario Orientale* de Nàpols i doctora en Història Econòmica per la *Università degli Studi di Bari*, va ser investigadora visitant al Programa en Estudis Agraris de la *Yale University* (2005-2006), post-doctoranda "Ciriacy Wernup" a la *University of*

California, Berkeley (2006-2008) i investigadora convidada al *Pufendorf* institutet de la *Lunds Universitet* (2015-2016).

Va ser vicepresidenta de la *European Society for Environmental History* (ESEH) entre 2011 i 2013, i és membre del comitè editorial de la revista *Environmental History*. Ha publicat articles en revistes nacionals i internacionals d'història econòmica, història ambiental, economia ecològica i ecologia política, i és autora de tres llibres, amb un dels quals, *Enclosing Water. Nature and Political Economy in a Mediterranean Valley, 1796-1916*, va guanyar el Premi Turku a la millor monografia d'història ambiental europea el 2011. Els seus interessos de recerca actuals inclouen l'impacte ambiental de la indústria a l'Antropocè, la relació entre treball i medi ambient, la justícia ambiental, el decreixement i el *commoning*.

1.- El passat mes de juny va participar en un *workshop* internacional que es va celebrar al CEHIC de la UAB, titulat “*At the Intersection of Disciplines: History of Science and Environmental History*”. Com a historiadora ambiental, què es va endur del *workshop*?

Va ser una gran oportunitat per explorar interseccions conceptuais i metodològiques entre dos camps de recerca, la història ambiental i la història de la ciència, que són contigües i de vegades se superposen. Aquestes trobades són molt importants perquè ens ajuden a sortir del nostre domini de recerca hiper-especialitzat i mirar al nostre voltant, com si diguéssim, per compartir idees que ens poden ajudar a repensar les nostres preguntes i hipòtesis de recerca des de noves perspectives, o ens animen a experimentar-ne de noves i híbrides. Així és com la recerca avança en tots els camps. Vaig agrair especialment l'oportunitat de reflexionar sobre les implicacions polítiques duals de la recerca històrica sobre les interseccions entre ciència i medi ambient: per una banda, necessitem aplicar una aproximació crítica a la producció del coneixement científic, contextualitzant i revelant les agendes ocultes o els biaixos implícits de tota recerca científica; per altra banda, necessitem ser conscients del context social en el qual es desenvolupa la nostra pròpia recerca, com per exemple, la negació del canvi climàtic en l'època actual, la qual està empenyent els acadèmics cap a una posició defensiva no només pel que fa a la ciència del clima, sinó també a la ciència natural en general. El *workshop* em va fer aprendre moltes coses sobre les implicacions d'aquesta dialèctica històrica entre ciència i política en diferents àrees.

2.- Vostè i Marco Armiero són considerats entre els fundadors de la història ambiental a Itàlia. L'any 2004 van publicar un llibre conjunt, *La storia dell'ambiente. Una introduzione*. Quin era l'objectiu d'aquest llibre?

Va ser, crec, el primer manual sobre història ambiental publicat a Itàlia: no hi havia cursos universitaris dedicats a aquesta disciplina, però malgrat això, el llibre va tenir força èxit i va ser adoptat en diversos cursos en diferents àrees d'estudi. La seva principal aportació a la literatura existent va ser la introducció del públic italià al vast cos de la literatura sobre història ambiental en anglès, publicada als EUA, Regne Unit, Austràlia i a revistes internacionals. En definitiva, la idea era connectar els emergents estudis italians sobre història ambiental amb un debat acadèmic més ampli que en aquell moment tenia més de vint anys. Però evidentment, li vam deixar la nostra empremta personal a l'hora de donar forma a la matèria, dedicant molt espai

a les connexions entre la història ambiental i altres ciències socials (economia ecològica i sociologia ambiental, sobretot). Això també va ser força nou fins i tot entre els historiadors ambientals, que en aquell moment estaven més preocupats per les ciències naturals.

3.- Va rebre el premi Turku a la millor monografia d'història ambiental europea l'any 2011 pel seu llibre *Enclosing Water. Nature and Political Economy in a Mediterranean Valley, 1796-1916*. De què tracta?

Inicialment, el meu interès científic consistia en la història de l'energia hidràulica com a la primera font d'energia de la Revolució Industrial; tanmateix, aviat em vaig adonar que era inextricablement una part de la qüestió de la "transició cap al capitalisme", amb les seves contradiccions socials i ecològiques. Vaig analitzar la transformació de l'aigua en energia hidràulica basada en quatre processos de violència material i simbòlica: 1. Dominació bèl·lica/colonial (provocar l'"alliberament" de la natura i el treball del control feudal); 2. Mecanització del treball (la gent expulsada per la força de les seves llars i posada a treballar sota la disciplina de la fàbrica; la devaluació i el desapoderament del treball de les dones en el procés); 3. Transformació del paisatge (mitjançant les closes al riu i les riudes); i 4. La naturalització del nou paisatge i del nou ordre social mitjançant l'art i la literatura. El que va aparèixer ser que "allò polític" estava estructuralment integrat en la història de l'energia hidràulica com a resultat d'una lluita de classes, la de l'emergent burgesia industrial contra l'aristocràcia pel control sobre la natura i el treball. Una gran transformació, en el sentit que li donaria Karl Polanyi, les implicacions ecològiques de la qual han de ser enteses com una part integrant dels seus costos socials.

4.- Al seu llibre també parla de les propietats i els usos comunals pel que fa a l'aigua, però també als boscos, que van desaparèixer amb la industrialització d'aquella zona. Quines conseqüències va tenir aquest procés?

Precisament: la segona part del llibre descriu com el procés de tancament del riu va portar a canvis significatius en l'equilibri dinàmic entre l'aigua, el sòl i totes les formes de vida de la conca fluvial; va implicar un règim d'inestabilitat hidràulica i una pèrdua significativa de biodiversitat, els quals van tenir un impacte sobre les comunitats humanes mitjançant un risc recurrent de riudes, malalties transmeses per l'aigua i pèrdua de l'accés als recursos piscícoles i recreatius. Però l'apropriació de l'aigua va ser només una cara del doble moviment de tancament i *commoning*. A l'altra cara, fins i tot sense ser totalment visible, hi va haver una lluita social per crear i defensar els comunals, l'alternativa tant al capitalisme com a les economies centralment planificades més castigada històricament, i objecte de molts discursos ecologistes radicals i de pràctiques socials avui dia. Això em va convèncer de la importància de reflexionar sobre les implicacions polítiques d'allò que fem els historiadors ambientals.

5.- Entre els seus temes de recerca actuals hi ha la justícia ambiental i la relació entre feina, salut i medi ambient. Quins resultats o conclusions ha obtingut?

La justícia ambiental és un concepte aplicat en un primer moment a la recerca sociològica preocupada per la desigual distribució de la contaminació i la toxicitat en tots els EUA, que afectaven de manera desproporcionada les comunitats afroamericanes, llatines i nadiues americanes, una desigualtat principalment atribuïda

al racisme estructural. La justícia ambiental apareix molt menys a la literatura sobre contaminació i toxicitat a Europa, encara que hi ha evidències de grans desigualtats en la distribució d'aquests costos socials dintre i entre les nacions europees. Com que estic interessada a trobar les causes fonamentals de la injustícia ambiental a Europa, he estat estudiant les comunitats obreres en pobles monoindustrials i en àrees desindustrialitzades com un exemple de desigualtat ambiental estructural, que pot ser generalment atribuïda a la dependència econòmica (el xantatge de llocs de treball). Però la dependència econòmica també pot ser entesa com un efecte de patrons històrics més profunds, dos dels quals em semblen els més rellevants: 1) el règim capitalista, que acumula i s'expandeix mitjançant la creació de desigualtats espacials i divisions territorials (o colonials) del treball; 2) el règim patriarcal, que atorga als homes el rol de proveïdors que necessiten "sacrificar-se" per a subsistència de les seves famílies, i a les dones el rol de reproductores i cuidadores del treball de les quals és devaluat i subordinat al dels homes. Tots dos són causes estructurals profundes de la desigualtat ambiental, però la segona, crec, té realment un rol fundacional en ella, perquè subordina el benestar de la gent i dels ecosistemes als imperatius de la producció industrial, i així força les comunitats obreres a suportar els costos socials de la contaminació i la toxicitat.

6.- També ha fet recerca sota la perspectiva de gènere. Què aporta aquest enfocament?

Com ja he mencionat, analitzar la divisió sexual del treball m'ha ajudat a identificar una causa històrica profunda de la injustícia ambiental. Això m'ha convençut de la importància d'unir camps de recerca que massa sovint avancen de manera separada, com per exemple la història de les dones o de gènere i la història ambiental.

7.- El concepte "Antropocè" va generar molta controvèrsia quan es va proposar l'any 2000, però actualment és molt utilitzat. Ens podria parlar de quin és el seu significat i de la seva recerca en aquest àmbit?

El concepte "Antropocè" va ser proposat per científics naturals per descriure l'època actual com a geològicament diferent de l'Holocè, atès que està caracteritzada pels antropogènics canvis climàtic i del sistema terrestre (inclosa una nova onada d'extincions en massa), causats sobretot per les emissions de CO₂, així com per la contaminació nuclear i química relacionada amb les activitats industrials. La preocupació pública sobre aquesta nova època geològica actualment genera una metanarrativa oficial sobre l'Antropocè que està influïda profundament per un *ethos* masculí i occidental: explica la història de com la ciència i la tecnologia occidentals (i dominades pels homes) han esdevingut capaces de dominar la natura, amb conseqüències no desitjades que tanmateix només podran ser remeiades via més ciència i tecnologia. Aquesta visió és consistent amb l'altament controvertida però encara hegemònica teoria de la modernització ecològica, és a dir, una combinació de solucions tècniques i de mercat per a tots els problemes de sostenibilitat, ara sòlidament reincorporada com a principis bàsics de la política sobre el clima global. Aquesta metanarrativa desdibuixa el fet que la ciència i la tecnologia són mers instruments guiats per forces socials i processos estructurals, els quals han de ser directament abordats com a causes fonamentals del problema. He desenvolupat un nou projecte de recerca que pretén explicar una història de l'Antropocè més acurada, amb l'objectiu d'influir sobre les polítiques climàtiques cap a una perspectiva de

justícia ambiental global.

8.- Vostè va ser vicepresidenta de l'European Society for Environmental History. Com veu la història ambiental a Europa? I a nivell mundial?

La història ambiental és actualment un camp de recerca ampli i divers amb un abast mundial, que presenta un cert nombre de societats d'història ambiental a nivell macro-regional i un consorci mundial que es reuneix cada cinc anys (la propera trobada tindrà lloc a Brasil el 2019). Crec que el principal èxit de la història ambiental, en les seves actuals tres dècades d'existència, és haver demostrat com la història humana està feta de conflictes inextricables entre forces humanes i no humanes, i com els processos socials, des de l'escala local a la global, reflecteixen aquests conflictes. Els historiadors ambientals europeus han treballat sobretot en la història de la pol·lució urbana i industrial, per una banda, i en la conservació, per una altra; una gran part d'aquesta història connecta Europa amb la resta del món a través del colonialisme, el comerç i el desenvolupament i, més recentment, les polítiques de sostenibilitat i climàtiques. Crec que traçar aquestes connexions globals d'una manera més sistemàtica és la propera frontera de la història ambiental europea. Parlant a nivell global, crec que els historiadors ambientals estan en una posició immillorable per contribuir a l'emergent domini de recerca dels estudis sobre l'Antropocè, perquè ja ho han fet de maneres fonamentals. Clima, contaminació, biodiversitat, població, tecnologia (allò de què tracta l'Antropocè) és el que els historiadors ambientals estan més acostumats a tractar en la seva recerca. El major valor que es pot derivar de la recerca de la història ambiental consisteix en el seu potencial únic per donar sentit a les complexes connexions entre aspectes individuals del canvi en el sistema terrestre, un potencial que pot ser realitzat a través d'esforços col·lectius i coordinats.

Judit Gil Farrero

Centre d'Història de la Ciència (CEHIC)

Universitat Autònoma de Barcelona

juditgil@gmail.com

[View low-bandwidth version](#)